

Josip Hamm
Beč (Wien)

HRVATSKA PROZA MARULIĆEVA VREMENA

Uzmu li se u ruke Stari pisci hrvatski, vidjet će se da je od 35 knjiga, koliko ih je do sada izašlo (po piscima računato od 15. do 19. stoljeća), najmanje 32 posvećeno »pjesničkim djelima«, kako stoji na naslovnom listu prve knjige, posvećene Marku Maruliću. Ta je, ako hoćete, jednostranost shvatljiva i iz nacionalno-preporoditeljskih razloga, o kojima je pisao Jagić u predgovoru prvoj knjizi SPH, i iz općestrukturnih razloga, koji u svakoj književnosti, dok je u počecima, daju prvenstvo stihu, pa makar on počivao i na aliteracijama, kako je bilo u staroj njemačkoj poeziji, ili na sema-semiološkom paralelizmu koji je vezao klasičku i crkvenoslavensku poeziju u ranom srednjem vijeku. Stih je po sebi nadgradnja i on je kao takav bolje uočljiv od proze, koja se provlači kroz sve što jezik stvara kao potka na velikom umjetničkom platnu: bez nje ga nema i ne bi ga moglo biti, a opet — ako mu se vide niti, onda je to znak da je sloj koji sliku čini slikom bio slab i tanak, pretanak da bi mogao neposredno izraziti ono što je umjetnik želio da izrazi.

U pjesmi se od pjesnika traži da uvijek i svagdje bude pjesnik: u prozi mi smo mnogo skromniji te se zadovoljavamo i time ako nas pisac makar samo povremeno uvodi u svoj začarani krug i ako nas zaokuplja tako, da ono što govori gledamo na njegove oči a ne na svoje. Po tome, upravo prema ovakvim mjestima, u konačnici donosimo sud da li nas takva proza zadovoljava i da li nam nešto daje.

Konkretno, u našem se slučaju postavlja pitanje, je li kod nas na prijelazu iz srednjega vijeka u novi bilo proze koja je i literarno bila vrijedna te bi zasluživala da se njome bave ne samo filolozi i lingvisti nego i literarni historici.

Mislim, i to iz više razloga, da na to pitanje treba odgovoriti pozitivno.

U 14. stoljeću hrvatska je književnost na svojem matičnom čakavskom tlu doživjela uspon, koji ju je — možda i zbog blizine Zapada — podigao na jedno od prvih mjesta među slavenskim narodima. U Bugarskoj će se tek potkraj toga stoljeća javiti Evtimij Trnovski, Konstantin Filozof i Grigorij Camblak, u Srbiji — Stefan Visoki, a u Rusiji (uz Sofonija Rjazanjca) Kiprijan, koji je porijeklom i sâm bio Bugarin. Poljaci su, sa *Bogurodzicom*, tek počeli stavljati stope na tlo narodne književnosti, a na češku su književnost hrvatski glagoljaši neposredno utjecali preko benediktinskog samostana u Emausu. No u 15. stoljeću slika se pomalo mijenja: jedno blizina Turaka, drugo — sve teže ekonomske i političke prilike, koje su uzrokovale da je Dalmacija došla pod mletačku vlast — i koje je Grga Novak reljefno ocrtao u svojoj monumentalnoj *Povijesti Splita* — dovodile su do pada i do slabljenja i na književnom polju. Iz Češke se vraćaju glagoljaši te prenose ono što su ondje naučili, no pri tom ne prelaze crkvenoga praga. Plemstvo, i za njim svećenstvo, služe se latinskim i talijanskim jezikom. Počinju se javljati prvi italijanizmi. Njih međutim još ni poslije stotinu godina, mislim u Marulićevo vrijeme, neće biti ni deseti dio od onoga što se danas može čitati u knjizi Ivana-Ivka Kovačića.¹

Po sadržaju bilo je u prozi malo razlika između onoga što se pisalo u XIV vijeku i onoga što se pisalo do sredine XV vijeka. Bili su to najčešće apokrifi, mirakuli, misteriji, viđenja, žića crkvenih otaca i poneki kraći svjetovni tekstovi.

Tako je to bilo do Marulićeva vremena. No kada se on pojavio — ili upravo u vrijeme kada se on počeo javljati — nastala je prekretnica: pojavila se štampa, knjige su se lakše nabavljale; naklade su ispočetka iznosile po 200 do 300 primjeraka, no štampalo se razmjerno mnogo, pa se npr. misli da je do god. 1500. samo u Mlecima štampano oko 4500 djela u preko milijun primjeraka. Sve je to, naravno, pružalo veću mogućnost izbora, osobito ako se pomišljalo na prevođenje ili na ponašivanje. S druge strane, to je dovelo do toga da se s više pomnje gledalo i ne samo na to što će se prevoditi, nego i *kako* će se prevoditi — i evo upravo ovom posljednjem, kvalitativnom i kvalifikativnom pitanju želio bih ovdje posvetiti nekoliko riječi.

Izabrao sam u tu svrhu samo ona djela hrvatske proze, koja su napisana, po mogućnosti i datirana, u vrijeme kada je Marulić živio (+ 1524), i koja su do danas ostala nepoznata i nisu objavljena. Prema tome neću govoriti ni o lekcionarima, koji nam ovdje nemaju što da kažu, ni o *Libru* od mnozijekh razloga, koje je 1520. pisano u Dubrovniku, ni o Kolunićevu zborniku, ili o *Žiću* sv. otaca, koje je 1939. štampano, ili o *Korizmenjaku* ili *Naručniku* plebanuševu, koji su štampani u Senju i u svemu se bave samo crkvom ili njezinim redovima.

Ono što nas ovdje zanima, to je tematika i, još više, nijansiranost u izražaju, koja u konačnici također odlučuje o tome da li djelo — ili mjesto — koje imamo pred sobom, ide u književnost ili samo u pismenost, koja, kao što je poznato, može biti i suha, nakaradna, službeno-nakazna i sasvim bez duha, samo ako — empirijski — služi izvjesnoj svrsi.

Takvih je neizdanih i široj javnosti nepoznatih rukopisa iz Marulićeva vremena nekoliko. Ima ih i u Zagrebu (u Arhivu JAZU), no ima ih i drugdje u svijetu. U Londonu se npr. nalaze dva, i oba su datirani, jedan 1514, drugi na prijelazu iz 1513. u 1514. Stariji sadrži dobre nauke redovnicama:

»Budi kuntenta od odiće grube na potribu tela tvoga, i toliko koje blaguj piću na uzdarženje tila svoga, a ne cića garla, i ne izbiraj jedne po jedne izbine pomalo, i ne vazmi jednu ostavivši drugu za napuniti utrobu svoju, zač bo diškrecion vekša od fsake kriposti jest. Ne pij vina nego cića nemoći ali cića mlobščine tvoje. Ne razbijaj rič onoj ka govori. Ni odgovori kakono mahnita da kako mudra stoj tiha« — itd.

Inače ovaj je rukopis izvanredno zanimljiv u lingvo-stilističkom pogledu jer predstavlja prijelaz od tradicionalne hrvatsko-glagoljaške redakcije na noviji stil latiničkih knjiga, — nešto, što će (mutatis mutandis) 235 godina poslije toga Mihail Vasiljevič Lomonosov utvrđivati za ruski jezik.

Drugi je rukopis, koji sadrži Govorenja sv. Bernarda, zanimljiv po tome što se u njem nalazi i prikaz o razorenju Jerusolima: tema koju je u prvom stoljeću poslije Krista lansirao Josip Flavije, koji je i sam bio Židov. Tu istu temu nalazimo i u jednom starijem rukopisu, koji je po prvim i posljednjim stranama (sredinu je pisala druga ruka) mogao biti od ruke Marulićeve.

No, da se ne zadržavamo nabrajanjima, želio bih skrenuti pažnju na tri rukopisa, sva tri iz vremena Marulićeva, koji nas nekako zorno upućuju na to što se i kako se pisalo — i kakva je bila čitalačka publika — u vrijeme, kada je Marko Pecenich de Marulis već bio napisao i tako reći držao gotovo u špagu svoju »Juditu«.

Publika kao publika, bila je različna i s različnim sklonostima i različnim ukusom. Bilo je takvih, koje su privlačila mučenja, bičevanja, purgatoriji i svakakva infernalna, kakvih je bilo dosta već u 13. vijeku, od kojih bi koješta mogli naučiti pisci i režiseri današnjih vesterna, no u Marulićevo vrijeme ukus se već bio profinio: prevodilo se, istina, no nastojalo se da se prevode takva djela — i da se daju takvi prijevodi — koji će moći zadovoljiti što širi krug čitalaca i jednoga i drugoga spola. Tako su u Marulićevo vrijeme nastajali novi, kadšto ponovljeni prijevodi — mahom iz latinskoga ili talijanskoga jezika — različnih manje više neobičnih legenda,

zatim — Cvjetića sv. Franje,² Dijaloga Grgura Pape, apokrifa o Tomi, Pilatu itd. Neki su i stilom i smislom bili namijenjeni djeci, kao npr. mirakul »Kako sveti Frane postavi mir meju vuka i ovih od Ugubija«:

*Kako sveti . f . postavi mir meju vuka
i ovih od ugubia*

(U) Vrime kada sveti . f . prebivaše u gradu od ugubia . tad u kotaru od ugubia ukaza se jedan vuk velik strašan i teribil, ki ne samo razdiraše živinu . Da jošće ljudi u toliko, da svi grajane i susedi od grada stahu u veliku strahu . zač čuda krat približaše se gradu . i svi grajane gredihu oružani kada izhajahu van iz grada kako da bi hodili na vojsku . i sa svim tim ne mogahu se braniti od néga . cića onoga vuka pridešo na toliko, da nijedan od njih ne biše smić izajti iz grada .

Za ku stvar sveti . f . jimijući miloserdje ljudem od grada hoti izajti van iz grada k onomu vuku . Dobro da ga grajane ne svitovahu . A on učinivši zlamenje svetoga križa izajde van iz grada (s) svojimi tovariši . postavivši sve svoje ufanje u boga.

bojahu se négovi tovariši pojti naprid . Da sveti . f . pojde protiva vuku .

i videći мноzi grajane ki bihu pošli viditi ov mirakul . Da vuk poča hoditi suprotiva svetomu . f . s usti otvorenimi i približavši k nému sveti otac učini zlamenje od križa . i zazva ga k sebi govoreći hodi simo brate vuče : ja ti zapovidam od strane božje . Da ti ne uraziš človika nijednoga . čudna stvar reći, tudje kako sveti . f . učini zlamenje od križa vuk zatvori usta i prista teći . Dapače pride kako jañac krotki i varže se na noge svetoga . f . ležati ...³

Drugi su već bili namijenjeni odraslijim osobama, tako onaj od Sanktula ili Santula u Dijalozima Grgura Velikoga:

Jedan dan budući uhitili Longobardi jednoga žakna . I smišlahu oni ki ga bihu uhitili da ga//ubiju . I kako bi večer ta sanktul prosi onoga žakna i moli jih da ga puste i život proste . Ku stvar oni ne htiše mu učiniti . Videći on sanktul da ga bihu odlučili ubiti, moli jih da bi mu ga dali čuvati onu noć . Komu oni odgovoriše . Ako ti ga damo, budi s ovim patom ako on ti uteče, da ti jimaš umriti zań . Ki pat učinivši š nimi prija onoga žakna neka bude onu noć čuvati ga .

I kako bi o polnoćah . videći da svi oni Longobardi spahu, razveza ga . i reče mu : stani berzo i biži tja . i Bog tudje oslobodi te .

Da spominajući se on žakan od pata ča bihu učinili, reče : Oče . Ja neću ni mogu pobihnuti zač ako ja ubihnu, tebi (j)e za me umriti .

I sanktul usiļevaše ga da biži tja i reče mu . stani . i biži tja, zač će te bog osloboditi . Ja sam u rukah njihovih . i toliko mi te moći učiniti oni Longobardi koliko jim bog dopusti . biži tada tja . I on žakan pobize tja a osta ondi sanktul .

stajući se ujutro oni Longobardi opitaše da jim da onoga žakna neka ga ubiju . a on jim odgovori da biše mu utekal . Tada oni rekoše . Ti nam se činiš človik dobar i zato nećemo ti smert zadati velikom mukom // . oberi ti sam kom smertju oćeš umriti . A sanktul odgovori i reče . U rukah Božjih jesam . i onom smertju umorite me ku bog dopušća vam . Tada odlučiše usići mu glavu za učiniti mu maņu muku terpiti

budući očitovano i navišćeno da sanktul ki biše vele razglašen jima mu se glava usići . Svi tada Longobardi iz onoga deržanja pojdoše onamo kako ļudi krudeli ki se naslajivahu gljedati smart Sanktulovu .

I pokle vsi skupiše se ondi na gljedanje . E ovo pripeļaše sanktula meju sobom i razvezan bi . I obraše meju sobom jednoga človika jakoga od koga ne biše sumņa da u jedan trat usiče mu glavu ...⁴

I, naravno, što se je dogodilo? Da je krvniku ruka s podignutim mačem ostala u zraku i da su Longobardi Sanktula morali moliti da mu je ozdravi.

Trećima je od smiješka podrhtavao brk, kad se radilo ne o čokanu ili o ruci koja je s mačem ostala da visi u zraku, nego kada se radilo o ženi, kao u tekstu o papi Jivanu:

Od Svetoga Jivan Pape

U vrime od gotov gredući sveti jivan k justinijanu česaru carigradskomu . i prišad u korintiju od potribe bi mu Koņa prominiti . I videći to jedan plemenit človik od onoga grada, prikaza mu jednoga koņa . koga biše odlučil za svoju ženu na nem da jizdi, zač biše mnogo pitom . I s tim računom prikaza mu ga, da kako drugoga dobra koņa najde, da mu ga jima opet onoga poslati . zač biše tribi ženi negovi .

I pojde jivan papa na tom koņu . donikle pak posla (ga) opet onomu č(i)ji biše, kako bihu urdinali .

I hoteći negova žena na nem jizditi kako užaše . i ne more . zač biše svetoga papu na sebi nosil . i ne hti da ona

žena na nem jizdi . hteći ona na n usesti, poča koñ režati i ritati . I po nijedan put na n skočiti ne mogaše . u jistinu kako da bi koñ rekal . Pokle je na mni sveti jivan papa jizdil, neću žene nositi .⁵

No bilo je i drugih stvari, koje su znale nevino počinjati pa napola mazohistički završavati (kod bičevanja se često čita o tome kako se oni koji su se odavali flagelantstvu, »naslajevahu« svojim mučenjima). Evo jedne — malo ozbiljnije — crtice o svetom Benediktu u drugoj knjizi Dijaloga:

Jedan dan budući sveti benedit sam dojde neprijatelj djavał u priliku jedne ptice alit muhe . I kako i poča oko nega oblitati . i okolo obraza negova . I dari k obrazu mu dolitaše . I toliko blizu priđiše, da rukom ju mogaše uhititi da bi htıl . Od ke stvari sveti benedit čudeći se učini zlamenje svetoga križa . I ona napast pojde tja .

I kada pojde tja, sveti benedit ču toliku napast od puti svoje . da nigdar ne biše toliku jimil . zač nigda biše vidil jednu lipu ženu . i djavał biše nu mu na misal postavil . I toliko mu ju biše postavil u serce da plami grediše iz serca negova . I bi kako dobit od poželinja, odlučevaše ostaviti puštiñstvo . a tudje pomoren od milosti božje va se se vrati . I sramujući se od onoga .

I biše ondi blizu jedan garm dračja i terña . i svučę se gol i verže se u 'no dračje i terñę . I obraćajući se ondi dobro vrime izajde vas kervav . I tako ranami od tila ozdravi rane od duše . zač voļu obernu u žalost . i goreći s nutra ranami s vanka ogañ ugasi ki u nem goraše .⁶

A što da kažemo na to kako se spretno snašao sveti Frano, kada mu je grijeh tako reći prišao do na dohvat ruke:

Jimivši tada (*od soldana, sultana*) . ovu lečenciju slobodnu sveti . f . posla ovi svoji tovariši . na dna . na dva . u razlike strane od svita pripovidati saražinom veru isukarstovu . A on s jednim od njih obra jednu stranu . u ku prišadči ulize u jednu kuću za upokojiti se .

a tu biše jedna lipa žena od tela ka napastova svetoga . f . od griha, koj reče pojmo u postiļu, a ona ga povede u komoru .

tad reče sveti otac . hodi za mnom, ja ću te povesti na jednu posteļu lipu

i povede ju . na jedan ogañ velik

tu u fervoru od duha svučę se nag i varže se svarhu onoga ogña gorućęga zovući onu da se svučę i da gre š nim ležati u onu postiļu žepitnu i lipu .⁷

I, naravno, ona se je uplašila, popravila i — postala pravednica.

Uopće, u srednjem vijeku, i u početku 16. stoljeća, bilo je nudizma mnogo više nego što se obično misli. Valja se samo sjetiti sv. Ivana u pustinji od Domenica Veneziana, ili slike »Noli me tangere« od Tiziana, pa Simonette Vespucci od Piera di Cosima, te triju ljepotica koje se u rumancu Trojskom zovu proročicama, a neki ih zovu simbolom proljeća, gracijama ili naprosto Parisovim sudom, i treba se sjetiti kako ih je prikazao Botticelli, ili Rafael, ili Tintoretto, Lucas Cranach, ili — neka mi bude dopušteno reći — Rubens! Sve je to moralo dolaziti i u literaturi, moralo je imati i svoj jezični oblik. Stihovi tomu nisu bili prikladni, morala je priskočiti u pomoć proza, bilo obična, bilo umjetna.

Ne znam, postoji li o ovome slika što je sv. Frano činio sa fra Rufinom (znam samo da postoji ciklus slika o životu sv. Frane), pa ću — skraćeno — ovdje navesti samo fragment iz *Dela devotog* (iz *Fioretti di s. Francesco*, hrv. *Cvjetići sv. Franje*):

(O fra Rufinu)

jednu voltu sveti . f . zapovida mu da pojde u asiž pripovidati puku ono ča ga bog nadahne, od česa // fra rufin odgovori . oče poštovani, ja te molim da mi ti prostiš i da me šaleš ki sam priprošć i neumić . zač nimam milost od pripovidanja . tada sveti . f . reče: zač mi nisi poslušan : ureda ti zapovidam pod sveti posluh da ti nag u samih svitah pojdeš u asiž i ulizeš u crikvu pripovidati puku .

Na ovu zapovid fra rufin svučē se nag i pojde u asiž . uli(z)ši u jednu crikvu, učinivši poštenje oltaru, zlice svarhu jedne pergule : i poča pripovidati : za ku stvar dica i ljudi počaše se smijati govoreći . E ovo ovi čine toliku pokoru i abstinenciju da su prišli mahniti i van sebe .

i meju ovo sveti . f . misleći barzi posluh od fra rufina ki biše od veće plemenitih ljudi i zapovid ku mu biše učinil . poča karati sam sebe govoreći . Od kude tebi tolika prošumcion sinu petra barnardova jedan pripro(š)ć človik da zapovida fra rufinu ki je od veće plemenitih ljudi od asiža da grede gol pripovidati puku kako jedan mahnitac . Ujistinu hoćeš kušati ovo ča si zapovidal jinim : naglo u fervoru od duha svučē se gol takmeno . i pojde // u asiž, povede sobom fra leona ki ponese abit ņegov i fra rufinov .

videći takmeno ovi od asiža da i on gre gol . počaše se rugati sciŋujući da i on biše manen kako i fra rufin .⁸

No Split ipak leži na moru, zato će marine u prozi zacijelo svakoga zanimati i načinom izražavanja, i bogatstvom riječi, i stilom. Evo jedne »od Maksimijana biskupa« iz Dijaloga Grgura Velikoga.

Da bi se način izražavanja mogao lakše isporediti, evo veći dio toga teksta (koji je izvorno preveden iz grčkoga jezika) u jednom rukopisu ruske redakcije (kako se misli, iz XV stoljeća):

ÖNB cod. slav. 22

(T' blgogověinyi maximian' ljubve radi s' bratię k' mně priide) . v' negda že v' zvrastati sę emu k' rimu v' počinë adriistěi^{a)} nęždeę öbręť byv' . přěslavnem' i neislědovanněm' čjudese ö sebě že i o sęšti^{b)} s' nim' , i jarost' v' sesilnaago bā i milosdie pozna . větrom' bo zělnom' v' stavšim' i vl' nam' v' zrastajęštīm' . korabnii gvozdie istr' gošę sę . katart' přělomi sę . vētrila na zemļę povr' žena byšę . i veš' korab' ot nęždę vl' n' s' tręšen' byv' ego razstępi sę . s' stavo^{m)} ubo ego razstępivšem sę jako že r'ce sę . v' nętr' more v' s' d' daže do gorniih d' s' k' korab' napl' ni . jako ne toliko na vl' naⁿ⁾ byti korablju, eliko vr' hu korablě vl' nam' . o' nędu že proče v' si iže v' korabi ne približęštę sę s' mr' t' nę očima tu sęstę zręštę . v' mnoze męteži byvše sebe öblobyzaše ... do osmiⁿ⁾ bo dnii t' korab' daže do gorněišiⁿ⁾ d' s' k' jako že r'ce sę napl'nen' vody svoi pęť s' vr' šaę plavaaše . v' devętyi že dn' v' pristanište grada koströny^{b)} nastavlēn' bys(t') ...
PCCSL 77, XXXVI, col. 303—306.

^{a)} ... in mari Adriatico nimia tempestate deprehensus ... nona autem die in Cotronensis castris portum deducta est ...

^{b)} Constat Gregor. de Crotona urbe Brutiorum in ora maris Ionii locutum, non de Crotona urbe Etruriae, quae mari non adjacet.

Ex navi clavi perditu, arbor abscissa est, vela in undis projecta ...

A sada evo ovaj isti tekst, samo malo opširnije, u hrvatskom prijevodu Dijaloga Grgura Velikoga iz godine 1513:

(Od Maksimijana biskupa)

... I vraćajući se on u rim u svoj mostir jimi veliku fortuna u moru od dalmacije^{a)} ... Sdvignuvši se velika mora i fortune velike budući . i vetri, ulomi jim se jarbul od navi . i pade jim jadro u more . i izgubiše ga . I sfa nav // od tolike fortune bi rastrešena . otvarajući se svi madiri okol navi . dešperivahu se za da bi jim moći uteći . I budući se otvorili svi madiri od navi, poča teći u nav more . i napuni nav punu more dari tja do goriñe kuverte od dasak . I već se mogaše reći da biše more u navi nego nav na mori . Ku stvar videći svi oni ki u navi bihu, da smert jim biše prid očiju . Sdvignuv se na pokoru

daše mir mej sobom ... osam dan ona nav puna mora i oni živi u noj budući hodi onako svojim putom po moru . I deveti dan pride u porat od kaštela kotorskoga^b . I prišad ondi u porat . svi izajdoše van živi . i zdravi . I napokon(i) izajde biskup Maksimijan . Ki tudje kako bi na zemlji, tudje ona nav tonu kako da bi joj kladeno teščine jer oni vanka izajdoše .

I ona nav ka biše puna ljudi grediše po moru puna vode plivajući . Izašadši maksimijan (s) svojimi // ljudi, ne more ju voda nositi ni uderžati prez ljudi . i potonu . Da zač ukaza bog svemogućí da on uzderževaše onu nav svojom rukom budući napuñena ljudi . Ku nav pusti zginuti budući prazna .¹⁰

Koliko nam je on bliz! Pa i ono more *dalmatinsko* mjesto *jadransko*, i *Kotor* mjesto *Crotona* (čak i Patrologija ima *Crotona* i ne zna kamo bi je smjestila, a Rus je toponim doveo u vezu sa svojim gradom *Kostroma*, koji se nalazi sjeveroistočno od Moskve, nekoliko stotina kilometara daleko od mora!). Zaista, ne bi čovjek rekao da su ljudi tako govorili na splitskoj rivi i prije više nego 450 godina!

I sada evo još na kraju — kao završetak — jedan kraći tekst iz legende o Mariji Magdaleni. Pisac ili pisar joj je isti koji je napisao i *Delo devoto sv. Frana*, a radi se o poglavici ili poglavaru, kojemu je žena bila trudna, a on je trebao da pođe u Antiohiju da ondje potraži sv. Petra:

... učini ov poglavica odluku pojti najti ovoga svetoga člo- vika . a na ženi ostaviti vladanje . i čini pripraviti jednu nav svakom stvarju furnitu . a u svoje tovarništvo neti povesti nego dobri mornari i dobri meštři od mora . kada tu stvar sliša ñegova žena, poteče z berzimi stupaji i reče : gospodine, ti mniš diliti se prez mene iz tvoga deržanja . ovdí ni tribi jino prigovaranje . znaj u jistinu . ako se ti diliš, i (j)a ću se di- liti . akol ti ostanesh i ja ću ostati: zato ne jimij misal ostaviti me . ma i (j)a more(m) stati na guvernu: . A on joj reče : go- spoje, tvoj svít malo je mudar . zač je put dug i pučina veli- ka . gdo smisli svaku, pamet straši . mogla bi se prigoditi ka koli stvar tebi protivna od valov morskih . i nigdar ne bih veće kuntent .

a ona oštínana i svojevoľna jednu misal deržaše dobro da joj reče veće krat da ju neće povesti . bojeći se da se ne zgodi ono ča se zgodi za nesriću od mora.

Napokon . ne mogući ju dobiti lipimi riči ni molbom povede ju .

tu mari(j)a osta meštar i konfalun od onoga naroda pogan- skoga i učini Ćim za devocion sverhu pars zlamenje križa go- spodinova pak jim da svoj blagoslov .

i ulizoše u nav s velikimi feštami jimijući sladak vetar i ugodno vrime za dvanadeste dan . zatim obarnuše vetri i smuti se vrime , ko videći gospodar tudje zazva svoga pirota i deset svitnikov mornarov ki bihu veće krat činili ta put . i reče : dragi braci, ja sam mislil nočas da nas ne prehini bura . more se dviže . a jer se bjuni, kaže se zlamenje od velike fortune . noćaska bura . gerbin . i termuntana bili su se četire ali pet uri . a sada mi jadro kaže da ostaje bura u moru . Ako je vam tako viditi, za odneti svaki strah prišasni, kalati lantenu a dvignuti trinket . tako svaki vaze svoj oficij .

nišće ne mañe uzreste nemilostiva fortuna . toliko strašna, nigda jih more pogruzivaše . a nigda jih vetar više mora me- taše . bi škurina . ne znaše se jeli dan ali noć . Pomagahu se čim koli znahu a nišće ne prujaše . i ne jimihu veće ufanja da će nijedan škapulati ovu voltu . zač ne biše vidina nigdar u moru veća fortuna . jadra bihu sva razderta . lantina i t(i)mun na kusi . nigda zovihu isukarsta . a nigda nepri(j)ateļa, ne biše veće čuti gospodara od navi . ni mogahu veće vapiti ni govoriti nego čekahu približanu smart .

tu žalosna žena ka biše od straha poda kuvertu pobigla obarnuvši se gospodinu svomu derhćući otiše se tužiti a ne mogaše se jur ganuti ni govoriti . pomañkala biše svaka kri- post života Će : pristrašen poglavica za vlašći strah i cića bo- lizni žene . Da jošće veće cića nošenja Će . Nigda psovaše more a nigda vetri, nigda samoga sebe, nigda ženi davaše kri- vicu, nigda ju zoviše po jime oteći ju utišiti i pomoći . a ne znaše kako .¹¹

*

Jakša Ravlić je u svojim nedavno objavljenim, krasno oprem- ljenim *Raspravama iz starije hrvatske književnosti* (izdanje M. H. Zagreb, 1970) u članku o »Moru u starijoj hrvatskoj književnosti« napisao da je tada »proze bilo relativno malo« i da se nije bavila morem nego je »donosila drugu problematiku«. Ja se s prvom tvrdnjom posvema slažem, no što se druge tiče, trebalo bi tu stariju marulićevsku, pa i predmarulićevsku (glagoljašku) prozu bolje pro- učiti, pa i početi izdavati. Bilo bi lijepo kada bi — kao u SPH — život bio samo pjesma, no u njem ima i proze, i ona s estetskog i stilskog stajališta može biti jednako zanimljiva kao i pjesma. A da je u toj prozi i more dolazilo do izražaja, vidjelo se već u odlom- cima koji su ovdje izneseni.

BILJEŠKE

- ¹ *Smij i suze starega Splita*, Split 1971.
- ² *Delo devoto ichorifno fuim uernim charftiano^m chose zoue cuitge od gospodina suetoga francifcha*, cit. Delo devoto. U transkripciji *f = s*.
- ³ Delo devoto, fol. 30^v — 31^v.
- ⁴ Dijal. G. V., fol. 114^r — 115^r.
- ⁵ Dijal. G. V., fol. 75 — 75^v.
- ⁶ Dijal. G. V., fol. 43. (Kako lećaše mu muha okolo obraza. Capitul Drugi).
- ⁷ Delo devoto s. F., fol. 35^r.
- ⁸ Delo devoto s. F., fol. 50^a — 51^a.
- ⁹ Rkp. Austrijske nacionalne biblioteke u Beču (т = ').
- ¹⁰ Dijal. G. V., fol. 111^v — 112^v. Isporedi značajne razlike između lat., rus. i hrv. teksta u točkama *a* i *b*!
- ¹¹ Govorenja od Marije Magdalene, fol. 17^v — 18^v.